

Барух Спиноза

**БОГОСЛОВСКО-ПОЛИТИЧЕСКИ
ТРАКТАТ**

СЪДЪРЖАЩ

НЯКОЛКО РАЗСЪЖДЕНИЯ

В КОИТО СЕ ПОКАЗВА, ЧЕ СВОБОДАТА НА ФИЛОСОФСТВАНЕ
НЕ САМО МОЖЕ ДА БЪДЕ ПРЕДОСТАВЕНА БЕЗ РИСК
ОТ НАРУШАВАНЕ НА БЛАГОЧЕСТИЕТО И МИРА В ДЪРЖАВАТА,
НО И ЧЕ ТЯ НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ ОТНЕТА, БЕЗ ЗАЕДНО С НЕЯ
ДА СЕ ПРЕМАХНЕ МИРЪТ В ДЪРЖАВАТА И САМОТО БЛАГОЧЕСТИЕ.

София, 2019

Benedictus de Spinoza

TRACTATUS THEOLOGICO-POLITICUS

Opera, vol. III [im Auftrag der Heidelberger Akademie der Wissenschaften
herausgegeben von Carl Gebhardt]

Carl Gebhardt, Heidelberg, 1925

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019

© Христо Хр. Тодоров, превод, 2019

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2019

ISBN 978-619-01-0302-8

БАРУХ СПИНОЗА

БОГОСЛОВСКО-ПОЛИТИЧЕСКИ ТРАКТАТ

СЪДЪРЖАЩ

НЯКОЛКО РАЗСЪЖДЕНИЯ

В КОИТО СЕ ПОКАЗВА, ЧЕ СВОБОДАТА НА ФИЛОСОФСТВАНЕ
НЕ САМО МОЖЕ ДА БЪДЕ ПРЕДОСТАВЕНА БЕЗ РИСК
ОТ НАРУШАВАНЕ НА БЛАГОЧЕСТИЕТО И МИРА В ДЪРЖАВАТА,
НО И ЧЕ ТЯ НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ ОТНЕТА, БЕЗ ЗАЕДНО С НЕЯ
ДА СЕ ПРЕМАХНЕ МИРЪТ В ДЪРЖАВАТА И САМОТО БЛАГОЧЕСТИЕ.

---

*По това, че ни е дал от своя Дух, познаваме,
че ние пребъдваме в Бог и Бог пребъдва в нас.*

(I Йоан 4:13)

Превод от латински
Христо Хр. Тодоров

Редактор
Димитър Драгнев

СЪДЪРЖАНИЕ

	БЕЛЕЖКА НА ПРЕВОДАЧА	IX
	ПРЕДГОВОР	1
ГЛАВА I	ЗА ПРОРОЧЕСТВОТО	15
ГЛАВА II	ЗА ПРОРОЦИТЕ	37
ГЛАВА III	ЗА ПРИЗОВАВАНЕТО НА ЕВРЕИТЕ. И ДАЛИ ПРОРОЧЕСКАТА ДАРБА Е БИЛА ПРИСЪЩА САМО НА ЕВРЕИТЕ . . .	59
ГЛАВА IV	ЗА БОЖИЯ ЗАКОН	79
ГЛАВА V	ЗА ПРИЧИНАТА, ПОРАДИ КОЯТО СА БИЛИ СЪЗДАДЕНИ ЦЕРЕМОНИИТЕ И ЗА ВЯРАТА В ДОСТОВЕРНОСТТА НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ РАЗКАЗИ, А ИМЕННО ПО КАКВА ПРИЧИНА И ЗА КОИ ХОРА ТАЗИ ВЯРА Е НЕОБХОДИМА	97
ГЛАВА VI	ЗА ЧУДЕСАТА	115
ГЛАВА VII	ЗА ТЪЛКУВАНЕТО НА ПИСАНИЕТО	141
ГЛАВА VIII	В КОЯТО СЕ ПОКАЗВА, ЧЕ ПЕТОКНИЖИЕТО, КАКТО И КНИГИТЕ ИИСУС НАВИН, СЪДИИ, РУТ И ЦАРСТВА НЕ СА НАПИСАНИ ОТ ХОРАТА, ЧИИТО ИМЕНА НОСЯТ. ПОСЛЕ СЕ ЗАДАВА ВЪПРОСЪТ ДАЛИ ТЕХНИТЕ АВТОРИ СА БИЛИ ПОВЕЧЕ НА БРОЙ, ИЛИ Е БИЛ САМО ЕДИН И АКО Е БИЛ ЕДИН, КОЙ	173

Глава IX	Задават се други въпроси във връзка със същите книги: дали Ездра е направил последната им редакция и после дали бележките в полетата на еврейските ръкописи са представлявали различни варианти за четене на текста. 191
Глава X	Останалите книги от Стария Завет се подлагат на проверка по същия начин като предишните. 215
Глава XI	Задава се въпросът дали апостолите са написали своите послания в качеството си на апостоли и пророци, или в качеството си на учители. После се показва какво е задължението на апостолите. 233
Глава XII	За оригинала на Божия закон; в какъв смисъл Писанието се нарича свещено и в какъв смисъл то се нарича Божие слово; накрая се показва, че доколкото Писанието съдържа Божието слово, то е достигнало до нас неповредено. 245
Глава XIII	Показва се, че писанието учи само на изключително прости неща и няма за цел друго освен подчинение; включително и за Божията природа то не учи на друго освен на това, на което хората могат да подражават с определен начин на живот. 259
Глава XIV	Що е вяра? Кои хора са вярващи? Определят се основите на вярата и тя окончателно бива разграничена от философията. 269
Глава XV.	Показва се, че нито теологията слугува на разума, нито разумът на теологията. Посочва се и основанието, благодарение на което сме убедени в авторитета на Свещеното Писание. 281

ГЛАВА XVI	ЗА ОСНОВИТЕ НА ДЪРЖАВАТА. ЗА ЕСТЕСТВЕНОТО И ЗА ГРАЖДАНСКОТО ПРАВО НА ВСЕКИ ЧОВЕК, КАКТО И ЗА ПРАВОТО НА ВЪРХОВНИТЕ ВЛАСТИ	295
ГЛАВА XVII	ПОКАЗВА СЕ, ЧЕ НИКОЙ НЕ МОЖЕ ДА ПРЕХВЪРЛИ ВСИЧКО ВЪРХУ ВЪРХОВНАТА ВЛАСТ, А И ТОВА НЕ Е НЕОБХОДИМО. ЗА ДЪРЖАВАТА НА ЕВРЕИТЕ – КАКВА Е БИЛА ТЯ ПО ВРЕМЕТО НА МОЙСЕЙ И КАКВА Е БИЛА В ПЕРИОДА СЛЕД СМЪРТТА МУ И ПРЕДИ ИЗБИРАНЕТО НА ЦАРЕТЕ; ЗА НЕЙНАТА ИЗКЛЮЧИТЕЛНОСТ; И НАКРАЯ, ЗА ПРИЧИНИТЕ, ПОРАДИ КОИТО БОЖИЯТА ДЪРЖАВА Е МОЖЕЛА ДА ЗАГИНЕ И ПОЧТИ НЕ Е МОЖЕЛА ДА ОЦЕЛЯВА БЕЗ ВЪТРЕШНИ РАЗМИРИЦИ	317
ГЛАВА XVIII	ОТ ДЪРЖАВАТА И ИСТОРИЯТА НА ЕВРЕИТЕ СЕ ИЗВЕЖДАТ НЯКОИ ПОЛИТИЧЕСКИ ДОГМИ	355
ГЛАВА XIX	ПОКАЗВА СЕ, ЧЕ ПРАВОТО, СВЪРЗАНО СЪС СВЕЩЕНИТЕ ДЕЛА, Е ИЗЦЯЛО У ВЪРХОВНИТЕ ВЛАСТИ И ЧЕ ВЪНШНОТО ПРОЯВЯВАНЕ НА РЕЛИГИОЗНА ПОЧИТ ТРЯБВА ИЗЦЯЛО ДА БЪДЕ ПРИСПОСОБЕНО КЪМ МИРА В ДЪРЖАВАТА, АКО ИСКАМЕ ДА СЕ ПОДЧИНЯВАМЕ НА БОГ ПРАВИЛНО	367
ГЛАВА XX	ПОКАЗВА СЕ, ЧЕ В ЕДНА СВОБОДНА ДЪРЖАВА НА ВСЕКИ Е ПОЗВОЛЕНО ДА МИСЛИ КАКВОТО ИСКА И ДА КАЗВА КАКВОТО МИСЛИ	385

БЕЛЕЖКА НА ПРЕВОДАЧА

Настоящият превод е направен по изданието на Карл Гебхард (ed. Carl Gebhardt, Heidelberg, 1925), като са взети под внимание и някои от поправките, предложени в по-новото издание на латинския текст от Фоке Акерман (ed. Fokke Akkerman, Paris, 1999, 2012).¹

За номериране на абзаците в българския текст е използвана номерацията, въведена от Акерман, която все повече се утвърждава при цитиране на книгата. В полето встрани от текста са отбелязани и цифрите от пагинацията в изданието на Гебхард, която продължава да се използва като стандартна.² В рамките на номерираните абзаци текстът е допълнително подразделен на неномерирани абзаци – по този начин преводачът се надява да постигне по-ясно открояване на смисловите единици. Вследствие на това преведеният текст е разделен на много повече абзаци, отколкото оригиналният латински текст от първо-

---

¹ Възприети са следните поправки: *cautem* вм. *cautum* в гл. I, абз. 25; *poeticas* вм. *politicas* в гл. VII, абз. 15; *eo ipso se potentia se, religionemque defendendi privaverunt* вм. *eo ipso se, religionemque defendendi privaverunt* в гл. XVI, абз. 22.

² Поради съвпадането на размера на страниците, от номера на дадена страница в изданието на Гебхард може на свой ред да се изведе и номерът на същата страница в понякога използваното при цитиране първо издание на книгата от 1670 г., като от номера по Гебхард се извади числото 14. Така например с. 83 по Гебхард съответства на с. 69 от първото издание.

то издание (а впрочем и от изданията на Гебхард и Акерман), който остава пословичен с оскъдната употреба на нов ред, пораждаща понякога абзаци с дължина до единадесет страници.

Към текста на книгата има два вида бележки:

1. пояснителни бележки под линия на автора, означени с римска цифра след пояснената дума или израз: това са бележките под линия на автора, които фигурират в първото издание на книгата, публикувано анонимно през 1670 г.
2. коментарни бележки под линия, означени с арабска цифра след пояснената дума или израз: това са тридесет и деветте коментарни бележки, които в по-новите латински издания традиционно се поставят след текста на книгата и се наричат *Adnotationes ad Tractatum theologico-politicum*. Тези бележки не са част от първото издание, а са добавяни в различни следващи издания от края на XVII в. Бележките са основно на латински език, но някои от тях съдържат френски или холандски текст, който също е преведен в настоящото издание (в превода е отбелязан със следните знаци за начало или край на френския или холандски пасаж: <...>). За част от бележките (2, 6, 7, 13 и 14) е известно, че са били написани собственоръчно от самия Спиноза в копие на книгата, което той е подарил с посвещение на Якоб Клефман през есента на 1675 г., няколко месеца преди смъртта си. (От 1951 г. това копие се съхранява в университетската библиотека в Хайфа.) За друга част от бележките (15, 18, 27–30, 33, 35, 39) е почти сигурно, че са били написани от други хора, в чиито ръце е попаднало копие, което приживе е било собственост на самия Спиноза, но впоследствие е било изгубено. Авторството на голяма част от бележките продължава да се оспорва, но по традиция те се публикуват в латинските издания и в преводите на трактата. В настоящия превод тези бележки имат следната структура:

- ♦ [номер на бележката под линия, даден с арабска цифра]
- ♦ Бележка към [страница и ред по изданието на Гебхард, към които се отнася бележката]
- ♦ („[дума или израз от текста, към който се отнася бележката]“):
- ♦ [текст на самата бележка].

В латинския текст на трактата Спиноза често привежда цитати от Стария Завет в староеврейски оригинал и непосредствено след това дава свои латински преводи. Те най-често са съвсем буквални и целенасочено извеждат на преден план определени езикови особености, които са предмет на филологическите наблюдения, съпровождащи съответния цитат. Въпреки че са негови собствени, предложените от Спиноза преводи на библейските цитати показват известни сходства с латинския превод на Стария Завет, направен от Емануеле Тремелио и Франсоа дю Жон и публикуван във Франкфурт в периода 1575–1579 г.

В настоящия български превод изобилните цитати на староеврейски не са отпечатани, а латинските преводи на Спиноза са преведени (във висока степен буквално) на български език. По този начин се цели да остане ясна контекстуалната връзка между цитираните библейски текстове и филологическите коментари на Спиноза. При това преводачът все пак се е опитал да доближи, доколкото е възможно, превода си до новия български превод на Библията от оригиналните езици (София, Българско библейско дружество, 2013) – от една страна, за да се постигне поне някакво равнище на разпознаваемост на цитатите от гледна точка на българската традиция, а от друга, за да се потърси аналог на авторския подход към цитатите, който се изразява в предлагане на собствен, но все пак близък до публикуван чужд превод. Както в ситуацията на написването на трактата на латински през XVII в., така и при опита за възпроизвеждането ѝ на български през XXI в. този подход се прилага на цената на известно отчуждаващо звучене на превода, а също и на пренебрегване на преводи, с които си служи църковната практика.

Освен в предписаните от книжовната норма случаи, в настоящия превод главна буква се използва още:

1. при съществителните имена „Бог“ и „Господ“, когато се употребяват като собствени имена, рефериращи към божество в традициите на юдейския и християнския монотеизъм, както и в специфично спинозистки контекст. Също – при прилагателните „Божи“ и „Господен“, когато се отнасят до Бог.

2. При изразите, рефериращи към Библията или части от нея, като например „Свещеното Писание“, „Писанието“, „Свещените Писмена“, „Свещените Страници“, „Петокнижието“ и под.
3. При съществителното „Любов“, когато с него се превежда латинската дума *charitas*. С употребата на главна буква тук се цели поне графично разграничаване между превода на *charitas* („Любов“) и превода на *amor* („любов“). Макар двете понятия много често да се употребяват синонимно, понякога се наблюдават разлики.

Charitas е Любовта като религиозна ценност, както например в изречението *Deus Charitas est* („Бог е Любов“, I Йоан 4:16). При Спиноза тя почти винаги се появява в съчетание със справедливостта (*iustitia*) и обозначава един от Божиите атрибути, на който хората са способни да подражават с постъпките си и с начина си на живот: Бог проявява в действията си своята справедливост и Любов към всички хора, изисквайки от тях да познават тези негови атрибути (гл. XIII, абз. 4) и да ги приемат като принципи в отношението им към самите себе си и към другите (гл. V, абз. 4). По този начин *charitas* представлява практическа добродетел, изведена от един Божи атрибут, на който може да се подражава с действия и който може да бъде възприет като пример от всеки човек в търсенето на щастлив живот (гл. XIII, абз. 8).

За разлика от *charitas*, *amor* („любовта“) не е атрибут на Бог и изразява само човешки афект. На първо място, в общ смисъл, *amor* е афектът любов, не непременно свързан с познанието за Бог (напр. в предговор, абз. 9). На второ място, *amor* означава любовта на хората към Бог, която произтича от разбиращото познаване на Бог, както се описва то в гл. IV, абз. 4–5. В идеалния случай разбиращото познаване на Бог надхвърля пределите на познаването на Бог само под атрибутите, на които може да се подражава с постъпки, и има за предмет природата на Бог. Съответно и произтичащата от него любов към Бог (*amor Dei*), която е върховното благо за човека (гл. IV, абз. 5), по същество е независима от вярата и от религията (гл. XIII, абз. 8).

В превода са използвани следните съкращения за заглавията на книгите от Библията:

Бит.	Битие
Изх.	Изход
Лев.	Левит
Чис.	Числа
Вт.	Второзаконие
ИН	Иисус Навин
Съд.	Съдии
I Цар.	I Книга Царства
II Цар.	II Книга Царства
III Цар.	III Книга Царства
IV Цар.	IV Книга Царства
I Лет.	I Книга на Летописите
II Лет.	II Книга на Летописите
Езд.	Ездра
Неем.	Неемия
Ест.	Естир
Йов	Йов
Пс.	Псалми
Пр.	Притчи
Екл.	Еклисиаст
ПП	Песен на песните
Ис.	Исаия
Йер.	Йеремия
ПЙ	Плач Йеремиев
Йез.	Йезекиил
Дан.	Даниил
Ос.	Осия
Йоил	Йоил
Ам.	Амос
Йона	Йона
Мих.	Михей
Соф.	Софония
Аг.	Агей
Зах.	Захария
Мал.	Малахия

I Мак.	I Макавейска
Мат.	Евангелие от Матей
Йоан	Евангелие от Йоан
ДА	Деяния на апостолите
Як.	Послание на апостол Яков
II Пет.	II Послание на апостол Петър
I Йоан	I Послание на апостол Йоан
Юда	Послание на апостол Юда
Рим.	Послание към римляните
I Кор.	I Послание към коринтяните
II Кор.	II Послание към коринтяните
Гал.	Послание към галатяните
I Тим.	I Послание към Тимотей
II Тим.	II Послание към Тимотей
Филим.	Послание към Филимон
Евр.	Послание към евреите

Предложеният превод на „Богословско-политическия трактат“ е първият цялостен превод на трактата на български език. Част от гл. XVI е публикувана в превод на Людмила Генева в: Панова, Е.; И. Стефанов, *Европейска философия. XVII–XVIII в. Антология. Том 1*, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994 [трето преработено издание], стр. 225–228.

Гравюра на Барух Спиноза, ок. 1680 г., неизвестен гравьор.

Горе вляво: „роден в Амстердам на 24 ноември 1632 г.“

Горе вдясно: „починал в Хага на 21 февруари 1677 г.“

БЕНЕДИКТ ДЕ СПИНОЗА

Нему природата, Бог, и редът му бяха познати,
както съзираш го тук, такъв бе Спиноза на вид.
Само лика му извая, но не пресъздаде ума му
вещата длан на Зевксид – нямаше сили за това.
В книгите жив е умът му, разисква там той що е висше,
искаш ли него позна, книгите му прочети.